

představu o tom, co to je *vědění*, abychom se tak učinili méně povolnými k svým fantasím a méně ochotnými k jistotám!

*

Hlavní naše úkony jsou: poznati texty literární, srovnati je, abychom individuální odlišili od kolektivního a původní od tradičního, seskupiti je podle druhů, škol a hnutí, určití konečně poměr těchto skupin k rozumovému, mravnímu a sociálnímu životu naší vlasti jakož i k rozvoji literatury a vzdělanosti evropské.

Abychom se zhostili svého úkolu, k tomu máme po ruce jistý počet postupů a metod. Spontánní dojem a uvědomělý rozbor jsou postupy oprávněné a nezbytné, ale nepostačují. Abychom řídili a kontrolovali činnost ducha v jeho reakcích na nějaký text, abychom zmenšili libovolnost soudů, k tomu potřebujeme jiných opor. Hlavní opory čerpáme z použití věd pomocných, znalosti rukopisů, knihopisu, chronologie, životopisu, kritiky textů, a z použití všech ostatních věd jako věd pomocných podle toho, jak se k tomu naskytne příležitost, hlavně dějin řeči, mluvnice, dějin filosofie, dějin věd, dějin mravů. Metoda v každém jednotlivém badání záleží v tom, že dojem a rozbor podle potřeb předmětu kombinujeme s přesnými postupy zkušebními a kontrolními, že dáváme vhodně zasahovat různým vědám pomocným, abychom jim podle jejich dosahu zajistili účast na vypracování zevrubného poznání.

Znáti nějaký text, to znamená především věděti, že existuje: tradice, opravená a doplněná bibliografií, nám označí díla, jež tvoří předmět našeho studia.

Znáti nějaký text, to znamená dále, že jsme si ve věci tohoto textu položili jistý počet otázek; že jsme svým dojmům a svým představám dali projít řadou rozmanitých úkonů, které je pozměňují a ujasňují.

1. Je text autentický? Není-li autentický, je klamně přičítán jinému, či jest úplně podvržený?

2. Je text čistý a úplný, beze změny a nezmrzačen?

Obě tyto otázky se mají zkoumati velmi pozorně, jde-li o dopisy, paměti, řeči a vůbec, jde-li o posmrtné vydání

děl. Druhá se má klásti po každé, když užíváme moderního otisku a nikoli vydání, jež vyšlo péčí spisovatele samotného.

3. Z které doby tekst pochází? Kdy byl složen, ne toliko vydán? Kdy vznikly jeho součásti,⁵⁾ ne jen celek vůbec?

4. Jak se tekst změnil od prvního vydání až k poslednímu znění, upravenému k tisku spisovatelem? A jakým změnám názorů a vkusu nasvědčují varianty?⁶⁾

5. Jak se tekst utvářil od prvního nástinu do prvního vydání? Jaké stavy vkusu, jaké umělecké zásady, jaká duchovní práce se jeví v nástinech a prvních náčrtcích, jestliže se zachovaly?

6. Potom zjistíme doslovný smysl textu. Smysl slov a obrátů pomocí dějin jazyka, historické mluvnice a skladby.⁷⁾ Smysl vět osvětlením neznámých vztahů, historických a životopisných narážek.

7. Pak zjistíme literární smysl textu. To znamená, že vymežeme jeho hodnotu intelektuální, citovou a uměleckou. Odlišíme osobní způsob mluvy od obecného usu vrstevníků, individuální stavy vědomí od obvyklých způsobů cítění a myšlení. Pod všeobecným a logickým výrazem myšlenek rozpoznáme mravní, sociální, filosofické, náboženské představy a pojetí, jež tvoří jakoby spodní půdu duševního života spisovatelova a které on sám necítil potřebu vyjádřit, protože si sám rozuměl a protože mu i jiní rozuměli, i když jich nevyjádřil. V přízvuku, v odrazu, v obratu postřehneme hluboké a tajné záměry, které často opravují, obohacují nebo i vyvracejí zdánlivý smysl textu.

⁵⁾ Viz práci p. Villeye o Montaignovi a důmyslné postupy, jichž uží právě tak obezřele jako důsledně!

⁶⁾ Nelze se dost naobdivovat schopnosti, s jakou se někteří literárně vzdělaní lidé, kteří se oceňují podle svých antipatií, děsí slov nerozumějící jejich smyslu. Novináři, ba i profesori, kteří se povyšují na advokáty dobrého písemnictví, vyslovují s pohoršením slovo *varianty*, nenávidí suchopárné a pedantské zkoumání *variant*, nemajíce ponětí, že *varianty* některého francouzského textu nejsou — jako je tomu u textů latinských a řeckých — různými tlachy opisovačů, nýbrž postupnými stavy výrazu spisovatelova a tudíž svědky jeho duševní činnosti a vývoje jeho vkusu. Takže není studia ryzeji »literárního«, nežli je právě toto.

⁷⁾ Rada velmi všední, ale v praxi se jí příliš málo dbá.